

ki kiriş izlerinden bu kısmın örtüsünün düz bir çatı olduğu anlaşılmaktadır.

Yapı, üç sıra tuğla, bir sıra kesme taştan oluşan erken Osmanlı döneminin tipik duvar örgüsünü sergilemektedir. Cephelerin köşe kısımları kesme taşla örülmüştür ve her cephede ikişer pencere bulunmaktadır. Mermer söveli pencerelerin hepsi duvar yüzeyinden biraz içeride kalacak şekilde düzenlenmiştir. Ön ve arka cephelerdeki pencereler tuğla-taş sıralı sivri kemerlerle örtülmüştür. Yan cephelerdeki pencerelerde ise daha farklı bir uygulamaya gidilmiş, aynı form ve işçilikteki ikişer kemer özenği seviyeleri farklı tutulmak suretiyle iç içe konarak altlı üstlü biçimde yerleştirilmiştir. Yapıdaki bütün pencerelerin alınıklırlarında erken Osmanlı döneminin tipik tuğla dolgu dekoratif örgü karakteriyle karşılaşılır. Ön, arka ve yan cephelerdeki pencerelerin alınıklırlarında tuğlaların yatay ve dikey olarak yerleştirilmesiyle elde edilen hasır örgüsü, son cemaat yerinin iki yan duvarındaki pencerelerde ise altıgen taşların arasına konulmuş tuğlalarla elde edilen daha geometrik bir örgü düzeni uygulanmıştır. Yumurta kemerli bir giriş nişi içinde yer alan yuvarlak tuğla kemerli kapının oldukça geniş söveleri mermerdendir. Kapı ile nişin kemerleri arasında dikine hazırlanmış bir kitâbe yuvası görülmektedir.

Tuğla-taş sıralarıyla örülmüş olan cephelerdeki dikkati çeken tek süsleme elemanı, sol yan tarafta iki pencere arasında konulan bir rozettir. İki yassı tuğla ile bir taşın sırayla işinsal biçimde dizilmesinden oluşan motif basit bir forma sahiptir ve duvarın yüzüyle hemen hemen aynı seviyededir. Orta kısmı dolgu-suz bırakılan rozette, XIV. yüzyıla tarihlenen başka Osmanlı yapılarında da olduğu gibi herhangi bir süslemeye gidilmemiştir.

Tamamen süslemesiz olan türbenin iç kısmında dört sanduka bulunmakta, bunlardan biri Gülçiçek Hatun'a ait olup diğerlerinin sahipleri ise bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, İstanbul 1950 — İstanbul 1982, I, 45; A. Gabriel, *Une capitale turque Brousse*, Bursa, Paris 1958, I, 162; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi*, I, 418-419, 441, 462-464; Bedri Yalman, *Bursa*, İstanbul 1977, s. 72-73; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme*, İstanbul 1979, I, 243-245; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 259-260.

SELD A ERTUĞRUL

GÜLDESTE-İ RİYÂZ-İ İRFÂN

(گلدسته ریاض عرفان)

İsmâil Belîğ'in

(ö. 1142/1729)

Bursa'da ölmüş veya orada yaşamış ünlüler hakkındaki hal tercümesi kitabı.

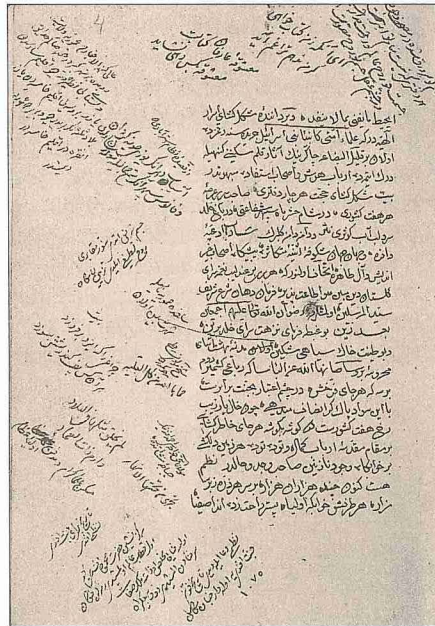
Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, Tezkire-i Belîğ; Târih-i Vefeyât-ı Belîğ Efendi, Güldeste-i Belîğ, Güldeste, Târih-i Burûsa gibi isimlerle anılan eserin tam adı *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*'dir. Müellif müsveddesinde eserin adını önce "Güldeste-i Riyâz-ı Erbâb-ı Kemâl-i Burûsa" olarak koymuş, daha sonra bu şekilde değiştirmiştir.

Eser, Baldırzâde Şeyh Mehmed Selîsî'nin 1059'da (1649) telif ettiği, Bursa tarihiyle ilgili ilk eser olan, Bursa'da medfun meşâyih, âlim ve şairlere dair vefeyâtnâme türündeki *Ravza-i Evliyâ*'sına zeyil olarak kaleme alınmıştır. Belîğ, Baldırzâde'nin yer vermediği Bursa'da yatan padişah, şehzade ve vezir gibi şahsiyetlerin yanı sıra onda bulunmayan başka sınıf ve mesleklerden kimseleri de kitabına aldığı gibi, Baldırzâde'nin eserinden bu yana Bursa'da ölmüş ünlüleri de ilâve etmiştir. Kitabını hazırladığı sırada geçici olarak gittiği İstanbul'da

da Atâi'nin *Hadâiku'l-hakâik*'ine zeyil yazan Uşşâkizâde İbrâhim Efendi'den ve diğer bazı kişilerden faydalanmış, müsveddelerini gösterdiği Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın isteğiyle bunları temize çekmiştir. Bizzat kendisinin bildirdiğine göre eserini 1133'te (1721) Bursa'da yazmaya başlamış ve 4 Safer 1135'te (14 Kasım 1722) tamamlamıştır. Kitabının sonuna koyduğu tarih manzumesinin 1141 (1728) yılını göstermesine bakılırsa, arada bazı ilâveler yaparak bir müddet bekledikten sonra tekrar İstanbul'a gidip eserini aldığı son şekliyle İbrâhim Paşa'ya takdim ettiği söylenebilir.

Belîğ, Bursa'da yetmiş yahut sonradan bu şehre gelip orada ölmüş şahsiyetlerin hal tercümelerini topladığı kitabını, her birine "gülbün" adını verdiği beş bölüm üzerine düzenlemiştir. Birinci bölümde, Osman Gazi'den itibaren Bursa'da yatan ilk Osmanlı sultanları, şehzadeler ve vezirler (kırk bir kişi); ikincisinde meşâyih, vâiz ve dervişler (154 kişi); üçüncü bölümde âlim ve müderrisler (218 kişi); dördüncüsünde şairler (elli yedi kişi); beşincisinde ise müsikîşinas, hattat, nakkaş ve meddahlarla hekimler (yirmi bir kişi) yer almaktadır. Eserde toplam olarak 491 kişinin hal tercümesi bulunmaktadır. Bunların hayatları ol-

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ın müellif hattıyla müsvedde nüshasının ilk iki sayfası (TSMK, Hazine, nr. 1282)

dukça tafsilâtlı anlatılmış, şairliği olanların şiirlerinden örnekler verilmiştir.

Eserin her bölümünde belirli zümrelerdeki kimselerin biyografilerinin bir araya toplanması, müellifin düzenli bir metoda sahip olduğunu göstermektedir. Önemli bilgiler verdiği beşinci bölümü sanatkârlara ve çeşitli sınıftan hüner sahiplerine ayırmakla Belîğ, çok defa bu mesleklere yer vermeyen tabakat ve terâcim-i ahvâl kitaplarına göre bir yenilik ortaya koymuştur. Bundan dolayı beşinci bölüm esere ayrı bir değer kazandırmaktadır. Eserin bir diğer özelliği de faydalanılan kaynaklardaki bilgilerin aynen alınmayarak zaman zaman bunların yanlışlarının da belirtilmiş olmasıdır.

Güldeste'nin on dört yazma nüshası bilinmektedir. Bunlardan biri, *Müsvedde-i Güldeste-i Riyâz-ı Erbâb-ı Kemâl-i Burûsa* adını taşıyan müsvedde halindeki nüshadır (TSMK, Hazine Kitaplığı, nr. 1282). "Telhis nüshası" denilen kısaltılmış bir nüsha da İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 6080). Diğer on iki nüsha İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 2382, 6195), Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine Kitaplığı, nr. 1281), Süleymaniye (Lala İsmâil, nr. 366; Âşir Efendi, nr. 264), Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (nr. A 428), Bursa İl Halk (Genel, nr. 122), Medine'de Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey (halen Mektebetü Azîziyye'de; nr. 4149) kütüphaneleriyle Paris Bibliothèque Nationale (nr. C. 1087), Kaiserlich-Königlichen Hof-Bibliothek zu Wien (nr. 1248 [bk. Flügel, II, 406]) ve Kahire Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye'de (M. Tarih Türkî, nr. 174, 236) bulunmaktadır. Türkiye kütüphanelerinde mevcut en eski nüsha (İÜ Ktp., TY, nr. 6195) 1135 (1723) tarihli olup müellifin hayatında istinsah edildiğinden ayrı bir öneme sahiptir.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'a gördüğü büyük rağbet dolayısıyla aşağıdaki zeyiller yazılmıştır: Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin, *Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ*; Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*; Gazzîzâde Abdülâtilaf, *Hulâsatü'l-vefeyât*.

Eser, Bursa Ticaret Mahkemesi reisi Kasabzâde Mehmed Eşref tarafından 1302'de (1884) Bursa'da Hüdâvendigâr Matbaası'nda bastırılmıştır. *Güldeste*'nin, 1932-1936 yılları arasında Bursa'da *Yeni Fikir* gazetesinde tefrika şeklinde yayımına başlanmışsa da gazetenin kapanması üzerine bu neşir yarım kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İsmâil Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*, İÜ Ktp., TY, nr. 6195; Flügel, *Handschriften*, II, 406; Davud Zeki, *Bursa Vefeyatları* (travay, 1937), Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, nr. 21, s. 24-28; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 810-812; TCYK, s. 671; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 412-413; Tayyib Gökbiğün, "Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında", *Necatî Luğal Armağanı*, Ankara 1968, s. 271-273; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 408; Babinger (Üçok), s. 288-290; Abdülkerim Abdülkadiröğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, Ankara 1985, s. 72-73, 86-116; a.mlf., *Belîğ*, Ankara 1988, s. 10-15; *Fihrisü'l-mahtûât-ı Türkiye'ti'l-Ösmâniyye: 1870-1980* (nşr. Dârü'l-Kütübi'l-Kavmiyye), Kahire 1987, I, 160; Kâzım Baykal, "Bursa Hakkında Yapılan Etüdler", *Uludağ*, sy. 76, Bursa 1946, s. 30-32; sy. 77 (1946), s. 29-32; Mustafa İsen, "Güldeste-i Riyâz-ı İrfân", *TDEA*, III, 392.

ABDÜLKERİM ABDÜLKADİROĞLU

GÜLFEM HATUN CAMİİ

İstanbul Üsküdar'da
XVI. yüzyıla ait cami.

Üsküdar'da çarşı içinde Doğancılar Yokuşu'nun alt tarafında meydanın sağ yanında yer alır. Kanûnî Sultan Süleyman zamanında yapılmıştır. Mimar Sinan'ın eserlerini tanıtan tezkirelerde aynı adı taşıyan medreseye rastlanırsa da camiye dair bilgi yoktur. İbrahim Hakkı Konyalı'nın tesbit ettiği 949 Cemâziyelâhir (Eylül 1542) tarihli vakfiyesine göre (BA, Mütferrika, *Defter*, nr. 250) camiyi Abdurrahman kızı Gülfem Hatun vakfetmiştir. Baba adı Gülfem'in yabancı asıllı bir müslüman olduğunu gösterir. Şeyhülislâm Ebüssuud Efendi'nin tasdik ettiği bu vakfiyeye göre Eski Saray ağalari vakfin nazırı idi. *Hadikatü'l-cevâmi*'de ise Sultan Süleyman'ın câriyelerinden olan kurucusunun caminin yanında bir sıbyan mektebiyle onun "şehîde" oldu-

ğunu bildiren 969 (1561-62) tarihli türbesinden söz edilmektedir.

Kapının üstündeki, şair Senihî tarafından düzenlenmiş ve ta'lik hatla yazılmış altı beyitlik kitâbeden, bir yangında harap olan caminin (Gülüstana şebih oldu yapıldı câmi-i Gülfem), tarih mısraının gösterdiği 1285'te (1868-69) mahalle halkı tarafından toplanan para ile tamir ettirildiği anlaşılmaktadır. Mehmed Râif Bey'in bu ihya ile ilgili olarak verdiği bilgiler hatalı ve yanıltıcıdır. Çarşının iskeleye yakın kısmındaki Kara Dâvud Paşa Camii avlu kapısının üstünde yine şair Senihî'nin 1284 (1867-68) tarihli manzum tamir kitâbesi tesbit edildiğine göre, Üsküdar'ın bu bölgesinde bir yangın felâketinden sonra zararara uğrayan çeşitli vakf binalar ihya edilmiş olmalıdır. Halbuki Râif Bey yangının 1117'de (1705) olduğunu, tamir kitâbesinde de 1128 (1716) tarihinin okunduğunu bildirir. Üsküdar Meydanı açılıp 1930'larda ana cadde genişletilirken türbe ve mektep yıkılmış, mezar taşı da caminin yanına taşınmıştır. Halen mevcut mezar taşında ise 1069 (1658-59) yılı görülür ki bu tarih bütün bilinenleri daha karışık bir duruma sokar.

Kanûnî Sultan Süleyman'ın haremindeki câriyeleri arasında, daha sonra gözdelelerinden olan bir Gülfem Hatun'un varlığı bilinmektedir. Ahmed Refik Altınay'ın kaynak göstermeden yazdığına göre, Gülfem Hatun Üsküdar'daki bu camiini yaptırırken parası yetmediğinden padişahla bir arada bulunma nöbetini başka bir hasekiye satmış, bunu öğrenen hünkâr da öfkelenerek Gülfem Hatun'u idam ettirmiştir. Böyle bir iddaiyi doğrulayacak tarihî kayıt ve belge olmamakla beraber Gülfem Hatun'un mezar taşındaki "şehîde" ibaresi onun bilinmeyen bir sebepten dolayı idam yoluyla öldürüldüğünü belli eder.

Çağatay Uluçay'ın 968 (1560-61) tarihli *Vakıf Muhasebe Defteri*'nden tesbit ettiğine göre Üsküdar'daki bu camiyi İstanbul'da Süleymaniye civarında ve Bitpazarı'nda odalar, başka yerlerde dükânlar, evler, fırın, Üsküdar ve Galata'da evler, dükân ve bahçeler vakfedilmiştir. Vakfiye kaydı, *Hadikatü'l-cevâmi*'de belirtilen ölüm tarihiyle uyum gösterir. Ancak İ. Hakkı Konyalı'nın tesbit ettiği vakfiye ile arasında yirmi yıla yakın bir fark bulunmaktadır. Bu uyumsuzluk, vakfiyelerin asıllarının incelenmesi suretiyle aydınlığa çıkarılabilir. Ayrıca bu dönemlerde sarayda ikinci bir Gülfem Hatun'un olup olmadığı da araştır-

Gülfem
Hatun
Camii'nin
tamir
kitâbesi -
Üsküdar /
İstanbul